

УДК 7.045 : 316.7

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2026.3.40>

Сах Артем Ігорович,

аспірант

Київського національного університету культури і мистецтв

ORCID ID: 0009-0004-9018-9675

sakh.artem@knukim.edu.ua

ВІЗУАЛЬНА АНТРОПОЛОГІЯ МІЛІТАРНОГО СИМВОЛУ: РЕСЕМАНТИЗАЦІЯ ТА ПОБУТУВАННЯ ЗНАКА N («ІДЕЯ НАЦІЇ») У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ СПРОТИВУ

У статті досліджено процеси ресемантизації та соціокультурного побутування мілітарного символу N («Ідея Нації») в контексті української культури спротиву 2014–2026 років. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення візуальної мови війни не лише як сукупності графічних об'єктів, а як складної антропологічної системи, що активно формує національну ідентичність та соціальні практики. Автором застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи соціальної семіотики (Г. Кресс, Т. ван Левен) та візуальної антропології (К. Гіртц, С. Пінк). Центральним елементом теоретичної рамки обрано концепцію «густого опису» Кліффорда Гіртца, що дозволило проаналізувати символ як «соціальний факт», інтегрований у повсякденне життя воюючої нації.

Доведено, що знак N за період повномасштабного вторгнення зазнав радикальної ресемантизації: із вузькоспеціалізованого маркера праворадикальних рухів він трансформувався у загальнонаціональний символ елітарності, стійкості та професійної військової звитяги. Проаналізовано конкретні форми побутування символу, зокрема практики тілесного маркування (татуювання), які розглядаються як акт «рятувальної антропології» та форма екзистенційного вибору індивіда в умовах екстремального досвіду (на прикладі оборонців Маріуполя та «Азовсталі»). Особливу увагу приділено функціонуванню знака у сфері матеріальної культури (мерч, тактичний одяг) та цифровому просторі (аватари, стріт-арт мему), де символ виступає інструментом «візуальної коаліції», об'єднуючи «тверду силу» мілітарної ідентичності з емпатійними стратегіями волонтерських брендів.

У результаті дослідження встановлено, що візуальний код спротиву виконує не лише комунікативну, а й конститутивну функцію, конструюючи нові смислові ієрархії в українському суспільстві. Висновки статті підтверджують, що деколонізація візуального простору відбувається через відмову від пострадянських паттернів на користь динамічних символів, що апелюють до історичної тягlosti та сучасного героїчного міфу. Перспективи подальших розвідок вбачаються у вивченні впливу технологій штучного інтелекту на реплікацію та трансформацію національних мілітарних кодів у глобальному цифровому середовищі.

Ключові слова: візуальна антропологія, ресемантизація, мілітарний дизайн, знак «Ідея Нації», N, культура спротиву, семіотика образу, соціальні практики.

Sakh Artem. VISUAL ANTHROPOLOGY OF THE MILITARY SYMBOL: RESEMANTIZATION AND EXISTENCE OF THE N (“IDEA OF THE NATION”) SIGN IN CONTEMPORARY RESISTANCE CULTURE

The article examines the processes of resemantization and socio-cultural existence of the military symbol N (“Idea of the Nation”) within the context of Ukrainian resistance culture from 2014 to 2026. The relevance of the study is driven by the need to rethink the visual language of war not merely as a collection of graphic objects but as a complex anthropological system that actively shapes national identity and social practices. The author employs an interdisciplinary approach, combining methods of social semiotics (G. Kress, T. van Leeuwen) and visual anthropology (C. Geertz, S. Pink). Clifford Geertz’s concept of “thick description” is chosen as the central element of the theoretical framework, allowing for the analysis of the symbol as a “social fact” integrated into the daily life of a warring nation.

It is proven that during the period of full-scale invasion, the N sign underwent radical resemantization: from a highly specialized marker of right-wing radical movements, it transformed into a nationwide symbol of elitism, resilience, and professional military valor. Specific forms of the symbol’s existence are analyzed, particularly the practices of bodily marking (tattoos), which are considered an act of “salvage anthropology” and a form of an individual’s existential choice under conditions of extreme experience (using the example of the defenders of

Mariupol and "Azovstal"). Special attention is paid to the functioning of the sign in the sphere of material culture (merch, tactical clothing) and the digital space (avatars, street art memes), where the symbol acts as a tool of a "visual coalition," combining the "hard power" of military identity with the empathic strategies of volunteer brands.

The study establishes that the visual code of resistance performs not only a communicative but also a constitutive function, constructing new semantic hierarchies within Ukrainian society. The article's conclusions confirm that the decolonization of visual space occurs through the rejection of post-Soviet patterns in favor of dynamic symbols that appeal to historical continuity and the modern heroic myth. Perspectives for further research are seen in studying the impact of artificial intelligence technologies on the replication and transformation of national military codes in the global digital environment.

Key words: *visual anthropology, resemantization, military design, "Idea of the Nation" sign, N, resistance culture, image semiotics, social practices.*

Вступ. Візуальна мова війни, сформована на перетині офіційної геральдики та низових ініціатив, більше не може розглядатися виключно через призму графічного дизайну. В умовах повномасштабного вторгнення символи набувають статусу «соціальних фактів» (Е. Дюркгейм) [1, с. 24], які конструюють реальність та мобілізують суспільство. Це зумовлює потребу «антропологічного повороту»: переходу від аналізу форми емблем до вивчення їхнього соціокультурного побутування та механізмів ресемантизації.

Репрезентативним прикладом є еволюція знака N («Ідея Нації»). Виникнувши у 1990-х роках як монограма радикальних рухів, він був стигматизований ворожою пропагандою. Проте героїчна оборона Маріуполя (2022) спровокувала докорінну ресемантизацію образу: знак N вийшов за межі субкультури, ставши загальнонаціональним символом жертвності й військової звитяги. Екстремальний досвід інтегрував цей символ у повсякденні практики (татування, стріт-арт, мілітарну моду) як маркер нової ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мілітарної візуальної комунікації традиційно тяжіє до геральдичного чи мистецтвознавчого підходів. Фундамент заклали праці В. Карпова [2, с. 45], дослідження О. Кравченка та І. Безмеліціної [3], С. Оганесяна та О. Колісника [4, с. 112]. Проте для розкриття антропологічного виміру варто спиратися на семіотичні концепції Р. Барта [5, с. 235] та Ю. Лотмана [6, р. 131], а також соціальну семіотику Г. Кресса і Т. ван Левена [7, р. 42].

Попри наявність теоретичної бази, бракує робіт, що розглядають мілітарний дизайн

крізь оптику *візуальної антропології*. Концепція «густого опису» К. Гірца [8, р. 14] та методологія візуальної етнографії С. Пінк [9, р. 45] досі комплексно не застосовувалися для аналізу мілітарного татування чи штурмової айдентики в цивільному просторі, що й визначає наукову новизну статті.

Постановка проблеми та мета статті. Наукова проблема полягає у необхідності концептуалізації побутування мілітарного символу як антропологічної практики, що виходить за межі традиційного дизайну.

Метою статті є здійснення візуально-антропологічного та семіотичного аналізу процесів ресемантизації мілітарного знака N і дослідження форм його побутування (тілесних, матеріальних, цифрових) у сучасній культурі спротиву (2014–2026 рр.).

Матеріали та метод. Для реалізації мети застосовано міждисциплінарний інструментарій, що синтезує методи візуальної антропології, соціальної семіотики та компаративістики, адже мілітарна айдентика є динамічною соціальною практикою.

Фундаментальним є **візуально-антропологічний підхід**, базований на концепції «густого опису» (thick description) К. Гірца [8, р. 14]. Це дозволяє перейти від констатації форми знака N до дешифрування ієрархій значень його побутування (на шкірі, будівлях чи аватарах), перетворюючи зображення на «соціальний факт». Його доповнено **візуальною етнографією** С. Пінк [9, р. 45] через неформалізоване спостереження за візуальним ландшафтом міст і цифрових платформ (2022–2024 рр.), що фіксує перехід символи у сферу масової культури та донації.

Для аналізу внутрішньої структури та ресемантизації застосовано **соціально-семіотичний**

метод (Р. Барт [5], Ю. Лотман [6]). Знак аналізується на денотативному (графічні форми) та конотативному (ідеологічне навантаження) рівнях, що дає змогу простежити зміну конотацій знака N від політичного контексту до екзистенційного наповнення.

Емпіричну базу становлять візуальні артефакти 2022–2024 років: 1) *Тілесні артефакти* (татуювання N); 2) *Матеріальна культура* (мерч З ОШБр, АВ3.store, стріт-арт); 3) *Цифрові об'єкти* (меми, макети зборів, ко-брендинг з фондом «Повернись живим»).

Результати. *Еволюція та ресемантизація знака N: від субкультурного маркера до національного міфу*

Ресемантизація візуального знака демонструє, як екстремальні події здатні переписувати «культурний код» нації. Історично монограма, утворена переплетенням латинських літер «I» та «N», була концептуально розроблена наприкінці 1991 року художником Нестором Пронюком як емблема Соціал-Національної партії України (надалі символ перейшов до організації «Патріот України»). Як свідчать архівні матеріали та креслення автора [13], денотативний рівень знака (його геометрична структура) був свідомо побудований на основі пропорцій та ліній державного Тризуба. Це рішення мало на меті забезпечити історичну тяглість української мілітарної геральдики.

Проте тривалий час символ залишався вразливим до маніпуляцій російської пропаганди, яка цілеспрямовано конструювала навколо нього міф про «неонацизм», ігноруючи походження знака від Тризуба та безпідставно ототожнюючи N із німецьким «Вольфсангелем». Таким чином, до початку повномасштабної збройної агресії РФ, попри його офіційне затвердження як емблеми полку «Азов» (2014), знак значною мірою сприймався через призму політичної поляризації та асоціювався з ідеологією безкомпромісної боротьби у вузькому субкультурному середовищі.

«Антропологічний зсув» стався у 2022 році під час трагічної оборони Маріуполя. Колективна травма та жертва оборонців «Азовсталі» змінили соціальний

контекст: знак N став маркером екзистенційного вибору боротися до кінця. Через масову емпатію монограма втратила політичний ореол і декодується як символ: стійкості (пам'ять про Маріуполь), військової елітарності (асоціація з З ОШБр) та національної єдності.

Графічна еволюція символу засвідчує його статус «народного» знака: від класичного накреслення на щиті до «штурмового» (три вертикальні смуги із зламом) і трафаретного. Суспільство активно адаптує мілітарну геральдику до комунікативних потреб.



Рис. 1. Оригінальне креслення символу «Ідея Нації» (автор Н. Пронюк, поч. 1990-х рр.) (джерело: cnsi.net)

Тілесне маркування та меморіалізація: татуювання як акт «рятувальної антропології»

Масове нанесення татуювань N після подій у Маріуполі (2022) фіксує колективну травму та причетність до опору. Для військовослужбовців це екстремальний акт ідентифікації – ініціація у братерство, яке неможливо зняти як шеврон, що в умовах ризику перетворює тіло на невідчужуваний носій ідеології.

Особливо цікавою є ця практика серед цивільних. У цьому контексті символ втрачає військову агресивність, виконуючи меморіальну функцію. Журналісти фіксують нанесення знака N разом із контурами драмтеатру Маріуполя чи координатами міста [10]. Цей процес є формою «рятувальної антропології» (salvage anthropology): хоча у класичному розумінні термін означає документування зникаючих культур, тут він релевантний для опису фіксації втраченого простору через тілесні практики. Коли фізичне місто

руйнується, індивід перетворює своє тіло на «місце пам'яті» (П. Нора) [11]. Знак сакралізується, стаючи оберегом, а межа між «військовим» і «цивільним» візуальними просторами розмивається через тілесну солідарність.



Рис. 2. Практика тілесного маркування: татуювання як акт меморіалізації (джерело: Свої.City)

Мерч, стріт-арт та цифрова ідентичність: комерціалізація чи нова форма донату?

Експансія військової айдентики у повсякдення через тактичний одяг, мерч та стріт-арт формує новий тип соціальної взаємодії. Якщо класична культурологія трактує це як комерціалізацію, український контекст демонструє іншу модель. Придбання одягу зі знаком N (наприклад, в «АВ3.store» чи М-ТАС) є перформативним актом: по-перше, це прямий донат на обороноздатність; по-друге, це декларація приналежності до «уявної спільноти» (Б. Андерсон) [12, с. 25], маркер підтримки цінностей підрозділу.

Стихійний стріт-арт із символом N на тимчасово окупованих та деокупованих територіях маркує простір («свій/чужий»), здійснюючи психологічний тиск на ворога та підіймаючи дух населення. Трафаретна графіка відсилає до традицій повстанських дереворитів (Н. Хасевич), відновлюючи історичну тяглість боротьби.

У цифровому середовищі (зокрема на аватарах та у макетах благодійних зборів) знак N функціонує як універсальний візуальний маркер ідентичності, що швидко реплікується в соціальних мережах. Саме в цьому вимірі формується так звана «візуальна коаліція» спротиву: жорстка штурмова естетика органічно

поєднується з емпатійним дизайном фондів (як от «Повернись живим»), що забезпечує максимальну мобілізацію суспільства для перемоги.

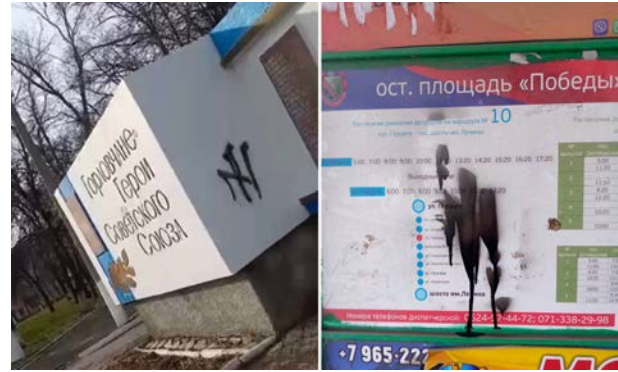


Рис. 3. Символ «Ідея Нації», який малюють українські партизани на вулицях Горлівки. Тимчасово окупована територія, 2022 рік



Рис. 4. «Візуальна коаліція»: синергія мілітарної айдентики та волонтерського дизайну

Висновки. В умовах сучасної війни мілітарна айдентика виходить за межі графічного дизайну. Масштабний «антропологічний зсув» перетворив символи на активних агентів ідентифікації та консолідації. Аналіз знака N («Ідея Нації») дозволяє виокремити три ключові аспекти цього процесу:

1. Під впливом травматичного досвіду оборони Маріуполя знак N радикально ресемантизувався, позбувшись політичних конотацій 1990-х років і ставши загальнонаціональним символом жертвності та стійкості.

2. Тілесне маркування знаком N слугує актом «рятувальної антропології», де тіло стає «місцем пам'яті». Водночас інтеграція символу у матеріальну культуру (мерч) є не комерціалізацією, а новою формою донатації та приналежності до «уявної спільноти».

3. В українському суспільстві сформувалася «візуальна коаліція», де жорстка мілітарна естетика органічно взаємодіє з емпатійним волонтерським дизайном, легітимізуючи боротьбу.

Отже, візуальний код спротиву є багаторівневою антропологічною системою. Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні

впливу генеративного штучного інтелекту на трансформацію національних мілітарних символів в умовах інформаційних війн.

Література:

1. Дюркгейм Е. Правила соціологічного методу. Київ : Основи, 1999. 148 с.
2. Карпов В.В. Становлення та розвиток військової символіки України 1991–2012 рр. Київ : НАКККіМ, 2014. 230 с.
3. Кравченко О.В., Безмеліцина І.В. Символіка та графічні прийоми у військово-патріотичній айдентиці. *Теорія і практика дизайну*. 2024. № 34. DOI: 10.32782/2415-8151.2024.34.36
4. Оганесян С., Колісник О. Знаково-символічні засоби візуальної ідентифікації бренду. Київ : КНУТД, 2024. 212 с.
5. Барт Р. Міфології / пер. з фр. А. Татаренко. Київ : Основи, 2004. 254 с.
6. Lotman Y. *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. Bloomington : Indiana University Press, 1990. 288 p.
7. Kress G., van Leeuwen T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2nd ed. London : Routledge, 2006. 312 p.
8. Geertz C. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York : Basic Books, 1973. 470 p.
9. Pink S. *Doing Visual Ethnography*. 2nd ed. London : SAGE Publications, 2007. 256 p.
10. Ці татуювання роблять мешканці сходу на згадку про зруйновані міста. Тут Маріуполь і не тільки. *Свої.City*. 2022. URL: <https://svoi.city/articles/217829/tatuyuvannya-pro-shid> (дата звернення: 07.04.2026).
11. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*. 1989. No. 26. P. 7–24.
12. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження і поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 271 с.
13. Пронюк Н. Інтерв'ю з творцем символу «Ідея Нації» [Електронний ресурс]. *Олексій Рейнс* † *Консул*. 2023. URL: <https://cnsl.net/interview/proniuk-2023/> (дата звернення: 08.04.2026).

References:

1. Durkheim, E. (1999). *Pravyla sotsiolohichnoho metodu [The rules of sociological method]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
2. Karpov, V.V. (2014). *Stanovlennia ta rozvytok viiskovoi symboliky Ukrainy 1991–2012 rr. [Formation and development of military symbols of Ukraine 1991–2012]*. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
3. Kravchenko, O.V., & Bezmelitsina, I.V. (2024). Symbolika ta hrafichni pryimy u viiskovo-patriotychnii aidentytsi [Symbols and graphic techniques in military-patriotic identity]. *Teoriia i praktyka dizainu*, 34. <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.34.36> [in Ukrainian].
4. Ohanesian, S., & Kolisnyk, O. (2024). *Znakovo-symbolichni zasoby vizualnoi identyfikatsii brendu [Sign-symbolic means of visual brand identification]*. Kyiv: KNUTD [in Ukrainian].
5. Barthes, R. (2004). *Mifolohii [Mythologies]* (A. Tatarenko, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
6. Lotman, Y. (1990). *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. Bloomington: Indiana University Press [in English].
7. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design* (2nd ed.). London: Routledge [in English].
8. Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books [in English].
9. Pink, S. (2007). *Doing Visual Ethnography* (2nd ed.). London: SAGE Publications [in English].
10. Tsi tatuyuvannia robliat meshkantsi skhodu na zhadku pro zruinovani mista. Tut Mariupol i ne tilky [These tattoos are made by residents of the east in memory of ruined cities. Here is Mariupol and not only]. (2022). *Svoi.City*. Retrieved April 7, 2026, from: <https://svoi.city/articles/217829/tatuyuvannya-pro-shid> [in Ukrainian].
11. Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26, 7–24 [in English].
12. Anderson, B. (2001). *Uyavleni spilnoty: mirkuvannia shchodo pokhodzhennia i poshyrennia natsionalizmu [Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
13. Proniuk, N. (2023). Interviu z tvortsem symbolu «Ideia Natsii» [Interview with the creator of the “Idea of the Nation” symbol]. *Oleksii Reins* † *Konsul*. Retrieved April 8, 2026, from: <https://cnsl.net/interview/proniuk-2023/> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 08.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)